

PROBLEMATFERD HOS HUND

Maj-Brit Iden

Maj-Brit Iden er daglig leder og instruktør ved Fjellanger Hundeskole AS. I tillegg til dette har hun jobbet mye med problematferd. Ved siden av en rekke kurs og instruktørutdanninger, er hun nå student ved University of Southampton, Diploma in Companion Animal Behavior Counselling. Dette er et studium på universitetsnivå som blant annet omfatter læringsteori, etologi, velferd hos kjæledyr, nevropsykologi og psykofarmakologi. Studiet kan bygges ut til en mastergrad.

Denne artikkelen er den første av flere som tar for seg ulike former for problematferd. Her er det satt fokus på hva problematferd er og hvilke virkemidler en har til rådighet når det gjelder å endre den aktuelle atferden. I de etterfølgende artiklene blir hovedkategoriene av atferdproblemer tatt opp, både med hensyn til diagnose og behandling.

Det finnes en rekke vanlige atferdsproblemer hos hund. Aggresjon, frykt og fobier, separasjonsangst og for høyt aktivitetsnivå er blant de mest vanlige (Overall, 1997). Ellers er overdreven bjeffing, hunder som ødelegger, og hunder som ikke er stuerene relativt vanlig, samtidig som dette selvfølgelig kan være et symptom på problemene nevnt over. En rekke studier på problematferd tyder på at aggresjon mot folk er det mest vanlige atferdsproblemet det blir søkt hjelp for. Første bud når det gjelder atferdsproblemer er alltid å kartlegge. I kartleggingsprosessen er det viktig å huske at det er fullt mulig å ha mer enn et problem av gangen.

HVA ER PROBLEMATFERD?

Når en skal se på problematferd blir det fort tydelig at det ikke finnes en enkel definisjon. Under skal vi se på ulike momenter som bør tas hensyn til når en skal definere problematferd.

Hallgren (2001) deler problematferd i to kategorier. Den ene består av normale men overdrevne atferder som hopping, overdreven bjeffing, bite i stykker ting, problemer med å være alene, graving osv. Den andre består av det som kan betegnes som unormale atferder hos hund, som overdreven redsel, stereotypier og ulike former for aggressivitet uten trusselsignaler.

Karen Overall (1997) peker på at hvorvidt f. eks. aggresjon karakteriseres som et atferdsproblem er avhengig av situasjonen det vises i. Den hunden som angriper en voldsforbryter og på den måten forhindrer at den eier blir skadd sies vanligvis ikke å ha et atferdsproblem, mens den hunden som ikke klarer å skille mellom venner og fiender og retter aggresjon mot alle ofte sies å ha et atferdsproblem. Det trenger altså ikke være atferden i seg selv som er unormal, men evnen til å tilpasse atferden til situasjonen. Det samme gjelder fryktreaksjoner. Redsel er viktig for å overleve, det er når hundene våre blir redd ting vi finner det upraktisk at de er redd at frykt defineres som atferdsproblem. Dette gjelder spesielt når hunden utvikler fryktaggresjon eller overdreven redsel for ting som finnes hyppig i deres omgivelser. Karen Overall (1997) refererer også Ian Dunbar som deler atferdsproblemer i tre kategorier; gemyttproblemer, atferdsproblemer og trenings/lydighetsproblemer. Siste kategori omfatter hunder som mangler "oppdragelse" eller er ulydige, mens de to første kategoriene

omfatter hunder som unormale, eller som viser en problematisk reaksjon på normale sosiale systemer.

Det er alltid vanskelig å snakke om normal og unormal atferd. Det er ikke slik at de som viser unormal atferd er sinnssyke eller gale, eller automatisk må avlives. Unormal atferd i denne sammenheng beskriver ofte at atferden er ute av proporsjoner, eller at den oppstår i situasjoner hvor den er upassende.

Mange vanlige atferdsproblemer er situasjonsavhengige fordi en teoretisk sett kan fjerne de trekk ved situasjonen som utløser den problematiske atferden hos hunden, og aldri se problemet igjen. Problemet oppstår når en ikke har anledning til å endre situasjonen.

Det er som oftest hundens eier som definerer et atferdsproblem. Men det kan også være slik at det er omgivelsen, ikke eieren, som opplever et atferdsproblem hos hunden. Et eksempel på dette er en døv person som bor i blokk med en hund som bjeffer, og naboene opplever bjeffingen som et problem. Det samme kan sies om forbudet mot farlige hunder, hvor det primært er samfunnet, ikke hundenes eiere som opplever fare for et atferdsproblem. Det kan også være slik at instruktører og andre kan oppdage tidlige tegn på at et atferdsproblem er under utvikling. I mange tilfeller vil det i så fall være riktig å gjøre hundeeieren oppmerksom på dette slik at en eventuelt kan sette i gang forebygging. En skal imidlertid passe seg for å definere problemer for andre. For eksempel vil noen hundeeiere oppleve det som et betydelig atferdsproblem at hunden knurrer i matfatet, mens andre bare trekker på skuldrene og lar hunden spise i fred.

Ulike hundeeiere har ulike forventninger til hunden og hundeholdet, og dette må tas hensyn til når en definerer problematferd. Samtidig er det viktig å ha klart for øyet at hunder er hunder, og at det i visse tilfeller kan stilles forventninger til hunder som kan tenkes å gå utover hundens velferd, eller som det er vanskelig for en hund å innfri.

HVA ER ÅRSAKEN TIL PROBLEMATFERD

Det er ikke lett å eie en problemhund, spesielt ikke når man stadig blir møtt med at det skyldes manglende lederskap, og at man må ha gjort noen feil under oppdragelsen av hunden. I tillegg kommer forklaringer som at hunden utagerer fordi eieren strammer båndet når de vanskelige situasjonene oppstår. I denne sammenheng er det viktig å skille mellom utløsende og opprettholdende stimuli. Det kan være mange grunner til at en hund begynner å utagere mot folk eller hunder, det vi kan kalle utløsende stimuli, men kanskje finnes det etter hvert andre stimuli som kommer i tillegg, det vi kan kalle opprettholdende stimuli. Det at eieren strammer båndet når de møter det hunden reagerer på kan fort bli en av flere opprettholdende stimuli, men det er vanskelig, om ikke direkte uansvarlig å ikke være føre var når en stor hund kaster seg ut etter noe. En av våre fremste forpliktelser som hundeeiere er at andre ikke blir skadelidende.

Det er en utbredt misforståelse at atferdsproblemer skyldes eierne. Roger Mugford (1995) viser tall som indikerer at bare ca 4% av atferdsproblemene skyldes hundens eiere.

Tilsvarende synspunkter uttrykkes av Karen Overall (Overall, 1997). Den holdningen som skylder alle atferdsproblemer på eieren er vanskelig å forklare, siden arv kan være svært styrende for utvikling av atferd. Oppdretterne av de hundene som utvikler problematferd, kommer kanskje i klemme mellom å ta ansvaret for hundens problemer, eller skyld på valpekjøperne. De fleste oppdrettere er utvilsomt seriøse, men avl med hunder er ikke en eksakt vitenskap der en kan regne seg frem til hvilke kombinasjon som gir gode hunder. Det er selvfølgelig viktig å bare bruke gode dyr i avl, men det kan likevel fødes individer som

utvikler problematferd. . Det er derfor ikke slik at det enten er oppdretterens eller valpekjøperens feil hvis noe går gale. Et av grunnlagene for å kunne drive selektiv avl slik vi gjør med hunder er variasjon i avlsmaterialet. Og like mye som det kommer til å dukke opp spesielt gode individer, kommer det til å dukke opp noen dårlige.

Atferd, eller snarere tilbøyeligheten til å ville utvikle en atferd, er i aller høyeste grad er arvelig. Det er ikke slik at hunden kommer til sine nye eiere som ubeskrevne blad. At atferd er arvelig ser en blant annet på at ulike raser har svært ulik tilbøyelighet til å ville utvikle ulike atferder; åpenbare eksempler er stand hos stående fuglehunder, eye hos border collie og bjeffing hos enkelte spisskunder. Fordeling av ulike atferdsproblemer er heller ikke helt uavhengig av rase, se f. eks. Bakken & Vangen, 1995, Overall, 1997. Både fryktsomhet og aggresjon har en sterk arvelig komponent (Overall, 1997, Serpell, 1995).

De fleste atferdsproblemer skyldes i alle fall bare delvis eiere, og delvis andre ting som arv og erfaringer før de ble levert, samt erfaringer senere som eieren ikke har hatt anledning til å forhindre. Det relevante spørsmål er om de fleste andre hunder ville ha utviklet samme problemer hvis de fikk samme behandling og ikke om noen kunne fått hunden til å fungere hvis de gjorde alt riktig.

Hvilke tiltak eller virkemidler har vi til disposisjon for å endre problematferd?

Det finnes ingen enkle, mystiske måter å endre atferd på. Atferdsendring eller atferdsmodifisering er en møysommelig prosess, noen ganger så møysommelig at det kan virke som om kuren er verre enn problemet. Mange har tilsynelatende en forventning om at det finnes noen enkle triks og grep som gjør at den problematiske atferden forsvinner. Et slik eksempel er den troen en ofte har på at atferdsproblemer skyldes lederskapsproblemer. Etablering av et godt lederskap forventes da å gi den effekt at atferdsproblemet forsvinner. Slik er det ikke, selv om det i noen tilfeller av problematferd er nødvendig å lære hunden noen regler for hvordan de skal samhandle med folk. Denne troen på de enkle løsningene er enda mer forunderlig når en tar i betraktning at mange mennesker sliter med ulike atferdsproblemer og psykiske problemer et helt liv, til tross for at et betydelig behandlingsapparat settes inn, at en kommuniserer langt bedre med folk enn med hunder, og at en i langt større grad bruker medisiner og innleggelse i behandlingen. Blant annet kan man fortelle folk at det er mye lettere å bli venner med folk ved å være hyggelig enn ved å være ubehagelig, og at det er mye behageligere å være glad enn å være deprimert. Atferdsmodifisering er vanskelig på folk, og det er ingen grunn til at det skal være lettere på hunder.

Det er viktig å ha i tankene at problematferden sannsynligvis synes hensiktsmessig for hunden. Ofte kan det være vanskelig å forstå, fordi det er så åpenbart for oss at alt ville vært så mye bedre hvis hunden valgte en annen løsning. Hvis hunden opprettholder eller øker frekvensen av en atferd kan vi uten videre gå ut fra at atferden forsterkes; enten positivt ved at hunden oppnår et gode, eller negativt ved at den unngår et ubehag. Hunden har altså funnet en løsning som fungerer for den. Hvorfor den ikke prøvde en annen løsning i første omgang kan skyldes arv eller tidligere erfaringer. Den første løsningen hunden velger når den står overfor et problem kan bli styrende for hva den velger å gjøre i fremtiden. I mange tilfeller vil hunden oppleve seg forsterket nesten uansett hva den gjør. Anta for eksempel at hunden vil hilse på en annen hund; den kan trekke i båndet, bjeffe, gå opp på to, kaste seg ut etter hunden – eieren fortsetter mot den andre hunden slik vi ofte gjør når vi går tur, eller den andre hunden kommer nærmere. Hunden blir forsterket (positivt) ved at den andre hunden kommer

nærmere. I en tilsvarende situasjon hvor hunden er redd og vil ha den andre hunden lenger bort blir det umiddelbare resultatet at den andre hunden kommer nærmere, men hvis den holder på en stund passerer den andre hunden og blir borte. I tillegg vil mange av de hundene en treffer, unnvike den hunden som bjeffer og er vill, og mange av eierne vil trekke hundene unna for å unngå at hundene kommer for nært. Uansett får hunden utelling – den andre hunden fjerner seg. Når vi setter i gang trening for å endre atferden er det viktig å vite at det er dette vi har i mot oss. Igjen er det viktig å huske at en atferd kan ha mer enn én forsterker. Et treningsopplegg må både løse problemet med å hindre at hunden forsterkes for uønsket atferd, og finne og utvikle en atferd som vi finner mer hensiktsmessig.

Helse

Første bud når en setter i gang arbeid med en problemhund er å forsikre seg om at hunden er frisk. Mange medisinske problemer kan påvirke hundens atferd. En god del tilfeller av problematferd kan knyttes til fysiske lidelser, selv om anslag for hvor stor andel av problemhundene som har fysiske lidelser varierer. Det er uansett lurt å starte med en veterinærundersøkelse, om ikke annet for å utelukke medisinske årsaker.

Regelstyring og lydighetstrening

Forutsigbarhet er en viktig komponent for trygghet både for folk og dyr. For hunder er det et poeng at regler om forbud og påbud og friheter håndheves på en tydelig og forutsigbar måte. En god del hundeeiere kan ha en gevinst av å innføre noen regler for hunden. Regler som håndheves konsekvent og i noen tilfeller firkantet, gjør livet tryggere for hunden enn situasjoner preget av tvetydighet og hyppige endringer. Skal en innføre regler for hunden, er det hensiktsmessig at dette er regler som regulerer tilgang til viktige ressurser, som mat, oppmerksomhet fra folk og dyr, frihet, liggeplass osv. Dette løser to problemer; det ene er hundens eventuelle behov for større forutsigbarhet, det andre er at konflikter med hensyn til fordeling av goder avgjøres en gang for alle, fortrinnsvis på en måte som gjør at hunden får forståelse av at den ikke er den viktigste i verden. I forhold til problematferd er det også en stor fordel at hunden kjenner noen grunnleggende kommandoer, for eksempel sitt eller ligg, bli, fri, kom hit, slipp eller apport og eventuelt å gå bort fra noe. Jo lydligere hunden er på disse kommandoene, jo lettere vil den være å styre i problematiske situasjoner.

Gi hunden et lovlig utløp for atferden

Hvis atferden ikke er så alvorlig at den bør stoppes av hensyn til hunden eller omgivelsene kan det å gi hunden et visst utløp for atferden være en mulighet. Dette kan gjelde hunder som graver i hagen, hunder som tygger i stykker ting, eller hunder som vil ligge i møblene. La den grave i en del av hagen, for eksempel en lite innhengning, gi den noe lovlig å tygge på; leker eller tyggebein, og la den få en stol hvor det er tillatt å ligge. For noen eiere er dette en akseptabel løsning, for andre ikke.

Ekstinksjon eller utsløkking

Når en atferd som tidligere har ført til en positiv konsekvens (enten fordi den medfører et velbehag, eller fordi den fjerner et ubehag) ikke lenger fører til forsterkning vil atferden over tid avta i hyppighet og intensitet. I noen tilfeller hvor det som forsterker hundens atferd er kjent og mulig å fjerne kan dette være en måte å løse problemet på. Dette kan for eksempel være i de tilfeller hvor det er eierens oppmerksomhet som er den primære drivkraften for hundens atferd, som ved det som kalles oppmerksomhetssøkende atferd, eller når hunden hopper opp for å hilse. Som ved all ekstinksjon får en ofte en intensivering av atferden når en setter i gang ignorering. Dette er forbigående, men kan være vanskelig å håndtere. I noen tilfeller kan dette være det eneste tiltaket, men det er også et tiltak som kan være viktig å

bruke i kombinasjon med andre tiltak. Det er alltid ønskelig, om ikke alltid mulig, å fjerne/hindre hunden i å oppnå forsterkning på den atferden vi vil ha bort.

Belønn (positiv forsterkning) den ønskede atferden

Første bud når vi vil endre hundens atferd er å definere hva vi vil den skal gjøre, i stedet for å fokusere på det vi ikke vil den skal gjøre. I denne sammenheng er klikkertrening en utmerket teknikk blant annet fordi den mer enn noe annet tvinger oss til å fokusere på ønsket atferd, og den avslører ikke sinnsstemningen til den som klikker. Når vi har definert hvilken atferd vi ønsker at hunden skal vise, må vi på en eller annen måte få hunden til å vise denne atferd, slik at vi kan belønne den og på den måten få den til å gjenta atferden. Ofte er det hensiktsmessig at dette er en atferd som er uforenelig med problematferden.

Fjern årsaken til problemet

I noen tilfeller er problemet så spesifikt at det lar seg gjøre å fjerne årsaken til problemet. Andre ganger er det å trene hunden til å takle situasjonen så arbeidskrevende at det er enklere å fjerne årsaken. Et eksempel på det første er hunder som bjeffer i bilen når de ser andre hunder. Legger en et teppe over buret til hunden, slik at den ikke kan se passerende hunder, kan problemet være løst. Dette er selvfølgelig ikke en løsning hvis det er andre grunner til at hunden bjeffer. Et eksempel på det andre kan være hunden som løper løs i hagen som ligger rett ved en trafikkert veg og bjeffer på alle som passerer. En kan enten trene hunden til å være stille når folk og dyr passerer, eller en kan begrense hunden til en del av hagen hvor den ikke ser vegen, eller holde den inne.

Motbetinging

Motbetinging går ut på å lære hunden en annen atferd som er mer behagelig når det stimuli som utløser problematferden presenteres. Hunden må først lære å utføre denne atferden under rolige omstendigheter, før den kan gjøre det i mer anstrengende situasjoner, hvor vanskelighetsgraden gradvis økes. Den atferden som trenes inn kan være å sitte rolig og avslappet, eller ligge rolig og avslappet.

Desensitisering

Desensitisering er en teknikk som går ut på å gjøre hunden mindre følsom for et stimuli ved gradvis å eksponerer dem for det stimuli som utløser atferd. I starten presenteres det aktuelle stimuli så svakt som mulig, og etter hvert øker styrken. Desensitisering brukes vanligvis i kombinasjon med motbetinging. Et eksempel på dette er å lære hunden å sitte rolig. Når den kan det, presenterer en gradvis det stimuli som utløser atferd. Det er viktig å gå så langsomt fram at hunden klarer å gjøre den atferden vi ønsker at den skal vise (i dette tilfellet SITT, og vær rolig og avslappet). Ideelt sett bør hunden kunne sitte stille og rolig en lang stund, før en begynner å presenterer det utløsende stimuli.

Venne hunden til det stimuli den overreagerer på

I noen tilfeller kan problematferden være av en slik karakter at en kan venne hunden til det den reagere på. Med dette menes at man utsetter hunden for det den er redd og lar den selv erfare over tid at det verken er farlig eller spesielt hyggelig, det ved si at det faktisk er uten betydning. Eksempler på dette har vi ofte når valper er skeptisk til biltrafikk. De fleste hunder vennses seg til dette hvis de får litt tid på seg. Hvis hunden er redd spesifikke antrekk som hatt eller briller, kan eieren utstyre seg med det og gå med det inntil hunden ikke lenger har noen reaksjon på den aktuelle tingen. Dette er kanskje ikke det tiltaket en bruker mest, men det kan være nyttig å ha i tankene.

Negativ straff

Negativ straff vil si å fjerne et velbehag, og kan være et nyttig virkemiddel i arbeid med problematferd. Ofte er eierens tilstedeværelse et velbehag for hunden, og det at eieren fjerner seg kan brukes som en negativ straff (alternativt at hunden fjernes). For å bruke dette tiltaket må en sørge for at den negative straffen inntreffer som et resultat av at hunden viser problematferden. I noen tilfeller kan en tilføre et gode (før hunden viser problematferden) og deretter fjerne dette godet hvis hunden viser den uønskede atferden. Negativ straff har ikke de samme uheldige konsekvensene som positiv straff (hvor det påføres et ubehag), og bør derfor ikke overses som virkemiddel. Det som ofte er vanskelig i arbeidet med å fjerne visse typer problematferd er å hindre at hunden fortsatt forsterkes for den uønskede atferden. En måte å unngå dette på er å bruke negativ straff (fjerne et gode) når den viser atferden.

Positiv straff

Positiv straff virker per definisjon (straff defineres som noe som reduserer sannsynligheten for at en atferd skal gjentas). Når vi stort sett er skeptisk til å bruke positiv straff er det fordi det kan ha en rekke uheldige bivirkninger, derunder at hunden lett blir redd(ere) eller aggressiv. Man skal likevel ikke glemme at det er en mulighet, og det kan tenkes at situasjonen kan være slik art at man ikke kan utelukke å bruke positiv straff. Et eksempel kan være en hund som viser tydelig tegn på at den kan tenkes å jage sau, og hvor det av en eller annen grunn er vanskelig å være helt sikker på at hunden ikke kommer i kontakt med sau. Resultatet av å jage/drepe sau er at hunden blir avlivet, og en har også sauens velferd å tenke på. Siden positiv straff har store muligheter for utilsiktede følger, er dette et tiltak en i størst mulig grad bør styre unna. Fordi positiv straff innebærer en betydelig risiko, bør dette være et virkemiddel som kommer i siste rekke.

Oppsummering

Å ha en problemhund er en stor belastning, og å arbeide med atferdsmodifisering er tidkrevende og møysommelig prosess. Ingen er tjent med at de som har problemhunder skal ha dårlig samvittighet for noen de for en stor del er uskyldig i. Når det gjelder tiltak, er det en fordel å spille på flere strenger. Samtidig som vi jobber med motbetinging og desensitisering, kan vi for eksempel bruke negativ straff når hunden viser den uønskede atferden. Kartlegging av problemet er en svært viktig del av arbeidet med atferdsproblemer, også kartlegging av resultatet. I noen tilfeller er en henvist til å måtte prøve seg frem for å finne ut hvilke tiltak som virker. Og i noen tilfeller er det svært vanskelig å finne tiltak som har tilstrekkelig effekt.

Hvis en råder folk til å sette i gang trening med en problemhund bør en ta stilling til å om noen risikerer å bli skadet i treningsperioden, og hvorvidt det er riktig å råde folk til å sette i gang et så omfattende arbeid hvis sjansen for å få gode resultater er liten. Det er viktig å være sitt ansvar bevisst når man skaffer seg hund, slik at en ikke gir opp når ting ikke blir helt slik man hadde tenkt. Samtidig må det være tillatt å si at nok er nok. Også eierens velferd bør være en faktor i denne sammenheng.

Referanser:

Clinical behavioral medicine for small animals, Overall, Karen L., Mosby, 1997
The toolbox for remodelling your problem dog, Terry Ryan, Howell Book House, New York, 1998
Behavior Modification. What it is and how to do it, Martin, G., Pear,J.; Prentice-Hall Inc, New Jersey, 1978
Uppslagsbok i hundpsykologi, Hallgren, A., ICA bokförlag, Västerås, 2001
The Domestic Dog, ed. Serpell, J., Cambridge University Press, UK, 1995
Behaviour in Dogs; Heritability and breed differences, Bakken, M., Vangen, O., 7th International Conference on Human Animal Interaction, 1995